

nevyžadují zvláštní ochranu a jejich zpředmětnění a komercializace neznamení nutně hrozbu pro lidskou důstojnost a exploataci těla.¹⁵¹⁹

Pododdíl 6 Ochrana lidského těla po smrti člověka

§ 113

- (1) Člověk má právo rozhodnout, jak bude po jeho smrti naloženo s jeho tělem.
(2) Provést pitvu nebo použít lidské tělo po smrti člověka pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům bez souhlasu zemřelého lze jen, pokud tak stanoví jiný zákon.

Důvodová zpráva k § 113 až 117

Zásada, že se ochrana osobnosti vztahuje i na tělo mrtvého člověka, je doktrinárně uznávána již delší dobu. Výslovně však formulována nebyla, proto se osnova přiklání k jasnému ustanovení v tomto smyslu. Výrazem respektu k této zásadě je návrh nové úpravy, odrážející jednu ze zjevných tendencí osnovy, spočívající v důrazu na úctu k člověku a jeho přirozeným právům. Z toho důvodu musí mít váhu i slovo člověka vyjadřující přání, jak má či nemá být s jeho tělem po jeho smrti naloženo. Návrh ustanovení, podle něhož musí být respektováno přání člověka, jak má být pohřben, se inspiroje především úpravou v čl. 42 CCQ.

Při projednávání návrhu věcného záměru zákoníku vzešel z odborných komisí při Ministerstvu spravedlnosti podnět, aby bylo člověku dovoleno závazně stanovit, zda má být po smrti jeho tělo pitváno a projevit v tom směru přání. V tom směru byl věcný záměr dopracován, a následně i schválen. Se zřetelem k tomu se navrhuje zakotvit právo člověka projeviti vůli, že s pitvou souhlasí. V důsledku schválení pozměňovacího návrhu Poslaneckou sněmovnou byla do zákoníku vtělena nevyvratitelná právní domněnka nesouhlasu s pitvou pro případ, že k ní člověk za svého života nedal souhlasné stanovisko. Osnova přitom v tomto případě výslovně uvádí samozřejmou zásadu, že obecný předpis občanského zákoníku nezasahuje tam, kde zvláštní právní předpisy z oblasti veřejného práva nařizují provedení pitvy z důvodů zdravotních nebo policejních. V těchto případech se bez pochybnosti uplatní nařízení zvláštního právního předpisu.

Nahrazovaná ustanovení

Žádná nejsou

Literatura k § 113 až 117

DOSTÁL, O. *Komu patří mé tělo: Několik úvah o právním statutu oddělených částí těla a mrtvol.* Zdravotnictví a právo, 2003, č. 10; DOSTÁL, O. *Otázka vlastnictví k odděleným částem lidského těla v zahraničním srovnání.* Jurisprudence, 2004, č. 3; ROTH, C. *Eigentum an Körperteilen.* Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag, 2009; ŠTĚPÁN, J. *Právo a moderní lékařství.* Praha: Panorama, 1989; ŠUSTEK, P., HOLČAPEK, T. *Informovaný souhlas: Teorie a praxe informovaného souhlasu ve zdravotnictví.* 1. vydání. Praha: ASPI, 2007; TĚŠINOVÁ, J., ŽDÁREK, R., POLICAR, R. *Medicínské právo.* Praha: C. H. Beck, 2011

¹⁵¹⁹ V rámci výkladu k OZ 1964 bylo dovozováno, že na některé části lidského těla se občanskoprávní ochrana integrity nevztahuje: „(...) netýká se to však vlasů, ochlupení, nehtů, které byly odloženy jako nepotřebné (...)“. KNAP, ŠVESTKA, JEHLIČKA, PAVLÍK, PLECITÝ. *Ochrana osobnosti*, s. 121. Ačkoliv tento závěr byl široce akceptován, současná úprava poskytuje vyšší ochranu integritě člověka, neboť zakazuje neobvyklé nakládání i s těmito částmi těla (§ 111 odst. 1).

Osnova výkladu

- I. Obecně
- II. Ochrana osobnostních práv zemřelého člověka
- III. Vztah § 113 a 115 OZ
- IV. K odst. 1
- V. K odst. 2
 1. Obecně
 2. Použití těla zemřelého nebo jeho částí podle OZ a jiných právních předpisů
 - A. Provedení pitvy
 - B. Použití těla zemřelého nebo jeho částí pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům
 - C. Použití těla zemřelého nebo jeho částí pro jiné účely než předpokládá OZ v tomto odstavci
- VI. Neprovázanost ustanovení OZ a ZZS

Komentář

I. Obecně

- 1 Na skutečnosti, že osobnost člověka je chráněna i po smrti, a to včetně jeho těla, se právní teorie i praxe shodují již dlouhou dobu. Toto pojetí odráží úctu k člověku a jeho přirozeným právům, včetně rozhodnutí člověka o tom, jak bude s jeho tělem naloženo po smrti; je tak založeno na respektu k svobodné vůli člověka jako jednomu z pilířů, na nichž je OZ postaven (§ 3). Ačkoliv z obdobných zásad vycházela teorie i praxe již za účinnosti OZ 1964, výslovné zakotvení tohoto pravidla doposud chybělo. Zákoník tak činí v § 92 a následně tuto obecnou úpravu rozvádí v § 113 až 117.
- 2 Svoboda rozhodnutí poskytnutá tímto ustanovením je ovšem do jisté míry iluzorní, neboť **nakládání s lidským tělem po smrti člověka je upraveno řadou právních předpisů veřejnoprávního charakteru.** Lze tak dospět k závěru, že OZ umožňuje člověku již za jeho života rozhodnout, jak bude s jeho tělem naloženo po smrti; toto rozhodnutí ale nesmí být v rozporu s předpisy veřejného práva.
- 3 Základním právním předpisem veřejného práva, který výrazně omezuje autonomii člověka při rozhodování, jak se svým tělem naložit po smrti je **zákon č. 256/2001 Sb., o pohřbivnictví.** Jak se uvádí v jeho § 1, upravuje tento zákon podmínky pro zacházení s lidskými pozůstatky a s lidskými ostatky, práva a povinnosti související s provozováním pohřební služby, prováděním balzamací a konzervací lidských pozůstatků a s provozováním krematorií a pohřebišť. OZ umožňuje člověku projevit svou vůli a rozhodnout o osudu svého těla po smrti téměř bez jakýchkoliv omezujících podmínek (s výjimkou § 92 odst. 1). Je však nutno brát v potaz, že i v těchto případech se uplatní § 4 zákona o pohřbivnictví s tím, že základní podmínkou veškerých dispozic s lidskými pozůstatky¹⁵²⁰ a s lidskými ostatky¹⁵²¹ je skutečnost, že je s nimi zacházeno důstojně a tak, aby nedošlo k ohrožení veřejného zdraví nebo veřejného pořádku. Ve vztahu k OZ je nutno zdůraznit, že je mimo jiné zakázáno:
 - provést pohřbení jiným způsobem než uložením lidských pozůstatků do hrobu nebo hrobky na veřejném nebo neveřejném pohřebišti nebo jejich zpopelnění v krematoriu,¹⁵²²

¹⁵²⁰ „Lidskými pozůstatky se rozumí mrtvé lidské tělo nebo jeho části do pohřbení, pokud nejsou za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem použity pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům a zpopelněny ve spalovně poskytovatele zdravotních služeb podle zvláštního právního předpisu“ [§ 2 písm. a) zákona o pohřbivnictví].

¹⁵²¹ „Lidskými ostatky se rozumí lidské pozůstatky po pohřbení“ [§ 2 písm. b) zákona o pohřbivnictví].

¹⁵²² Zvláštní úpravu obsahuje zákon č. 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech.

- přepravovat lidské pozůstatky jinak, než v souladu s pravidly kladenými zákonem na přepravu lidských pozůstatků,
- zacházet s lidskými pozůstatky nebo lidskými ostatky způsobem dotýkajícím se důstojnosti zemřelého nebo mravního citění pozůstalých a veřejnosti.

Z dalších veřejnoprávních předpisů je v souvislosti s nakládáním s lidským tělem po smrti (zejména jeho částmi) nutno zmínit ZZS, část sedmou, upravující nakládání s tělem zemřelého a částmi odebranými z těla zemřelého a postup poskytovatelů zdravotních služeb při úmrtí a pitvy a zákon č. 285/2002 Sb., transplantační zákon.

II. Ochrana osobnostních práv zemřelého člověka

Jak již bylo řečeno na jiném místě, poskytuje OZ ochranu osobnosti člověku nejen za jeho života, ale i po smrti. Je zřejmé, že této ochrany se již nemůže domáhat zemřelý člověk, ale podle § 82 tak může učinit kterákoli z osob jemu blízkých. Tímto ustanovením je nejen vyjádřena úcta k zemřelému člověku *in concreto*, ale současně je v abstraktní rovině vyjádřen veřejný zájem společnosti na možnosti soukromoprávními prostředky čelit neoprávněným zásahům do osobnostních práv zemřelého (zejména ochrany před jednáními znevažujícími památku zemřelého, ať se neoprávněný zásah týká kteréhokoliv z dílčích osobnostních práv). V souvislosti s nakládáním s lidským tělem nebo jeho částmi po smrti ale vyvstává otázka, **do jaké doby od smrti člověka má být tělu zemřelého poskytována ochrana** ve výše uvedeném smyslu.

Podle komentáře Roučka a Sedláčka je možno vycházet z toho, že „*lidské tělo ani jako mrtvola není věcí, pokud v něm sluší spatřovati tělo určité zemřelé osoby (potud je dáno i dědicům osobnostní právo). Jakmile tomu tak není, jest i mrtvola věcí (např. mrtvolky z dávných dob jako mumie nebo prehistorické nálezy)*“.¹⁵²³ K tomuto názoru se přiklonil rovněž NS v rozsudku ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. 22 Cdo 2773/2004, ovšem v rozhodnutí se jednalo primárně o posouzení, zda nakládání s lidskými ostatky může být předmětem závazkového vztahu. Rozhodnutí je však možno analogicky použít i v případě stanovení časové hranice pro ochranu těla zemřelého v režimu osobnostních práv. Na okraj je však nutno poznamenat, že možnost spatřovat v určitém tělu tělo konkrétního zemřelého člověka se s moderními metodami (DNA analýzy atd.) výrazně proměňuje.

III. Vztah § 113 a 115 OZ

Aplikační obtíže může způsobovat nejasný vztah mezi § 113 a 115. Zejména poměr mezi druhým odstavcem § 113 a § 115 se může na první pohled zdát problematický, resp. spíše formulačně nešťastný, ustanovení nejsou systematicky správně zařazena. Zákon vychází ze skutečnosti, že každý může rozhodnout, co se s jeho tělem bude dít po smrti. Pokud tak někdo za svého života neučiní, je stanovena **nevyvratitelná domněnka nesouhlasu** s pitvou nebo využitím lidského těla pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům. Zde ale opětovně nastupuje § 113 odst. 2, který stanoví, že i přes nesouhlas lze provést pitvu nebo použít lidské tělo po smrti člověka pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům, pokud tak stanoví jiný zákon. Vztah těchto dvou ustanovení je nutno interpretovat takto:

1. člověk může projevit vůli, jak má být s jeho tělem naloženo,
2. může tedy vyslovit i svůj souhlas s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti pro potřeby vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům,

¹⁵²³ ROUČEK, SEDLÁČEK. Komentář. Díl II., s. 7, m. č. 3.

3. pokud vysloví souhlas, pak lze provést pitvu nebo použít tělo kdykoliv (podle projevového souhlasu),
4. pokud se nevyjádří, platí, že vyjádřil nesouhlas,
5. pokud se nevyjádřil, nebo pokud vyjádřil nesouhlas, může se provést pitva nebo použít lidské tělo po smrti člověka pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům jen tehdy, pokud tak stanoví zvláštní zákon, kterým je ZZS.

IV. K odst. 1

- 8 V prvním odstavci je vyjádřena základní zásada, na které je postavena soukromoprávní úprava nakládání s lidským tělem po smrti člověka, a sice že rozhodnutí o dalším osudu těla je zcela ponecháno na vůli člověka, o jehož tělo se jedná. Jak již ale bylo řečeno shora, při vymezení této dispozice s tělem po smrti musí být respektována ustanovení zvláštních právních předpisů z oblasti veřejného práva. Dispoziční autonomie člověka s tělem pro případ smrti se tedy v zásadě zužuje na možnost
- rozhodnout o tom, že jeho tělo nemá po smrti sloužit žádným zvláštním účelům a s tělem má být nakládáno v souladu se zákonem o pohřebnictví [tj. člověk v tomto případě volí, zda jeho tělo (lidské pozůstatky) má být uloženo do hrobu nebo hrobky nebo zpopelněno v krematoriu];
 - rozhodnout o tom, že jeho tělo nebo část má sloužit pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům, nebo že jeho tělo může být po smrti pitváno (v tomto případě přichází v úvahu pouze souhlas s pitvou anatomickou);
 - nevyjádřit se; v tomto případě je opět postupováno podle zvláštních předpisů veřejného práva s tím, že se uplatní nevyvratitelná zákonná domněnka nesouhlasu s pitvou a použitím svého těla pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům, podle § 115.

V. K odst. 2

1. Obecně

- 9 Ustanovení druhého odstavce představuje zákonem stanovenou výjimku z pravidla v odst. 1 a dále rozvedeného v § 115. OZ vychází ze zásady, že každý má právo rozhodnout, jak bude po smrti naloženo s jeho tělem. Pokud člověk za svého života neučinil rozhodnutí, jak s jeho tělem má být nakládáno po smrti, konstruuje OZ pro tyto případy existenci nevyvratitelné zákonné domněnky nesouhlasu (§ 115) s nestandardním použitím těla člověka nebo jeho částí (pro potřeby pitvy nebo pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům). Přesto zákon připouští, aby i v případech, kdy je podle § 115 stanovena nevyvratitelná zákonná domněnka nesouhlasu s pitvou nebo použitím těla po smrti pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům, bylo možno tělo zemřelého, pokud tak stanoví jiný zákon, pro tyto výkony použít. Vzhledem k tomu, že ustanovení tohoto odstavce řeší situace, kdy k použití těla zemřelého k uvedeným účelům nebyl dán souhlas zemřelého, nelze sem zahrnovat pouze situace, kdy člověk za svého života neučinil rozhodnutí, jak má být s jeho tělem naloženo po smrti (a je postupováno podle § 115), ale i situace, kdy takové rozhodnutí učinil, ale to odporuje ustanovením jiného zákona (typicky rozhodnutí o nepodstoupení pitvy a následně nařízení soudní pitvy).

2. Použití těla zemřelého nebo jeho částí podle OZ a jiných právních předpisů

- 10 Stávající úprava provádění pitev a použití těla zemřelého nebo odebraných částí z těla zemřelého pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům je obsažena v ZZS, v části sedmé, upravující nakládání s odejmutými částmi lidského těla, tělem ze-

mřelého, postup při úmrtí a pitvy. Podle § 79 odst. 1 ZZS lze na těle zemřelého provádět pouze tyto úkony:

- a) prohlídku těla zemřelého,
- b) pitvu, včetně odběru biologického materiálu pro diagnostické účely,
- c) odběr orgánů pro transplantace podle transplantčního zákona,
- d) odběr tkání a buněk určených k použití u člověka, a to
 1. při léčbě příjemce lidských tkání a buněk podle transplantčního zákona a podle zákona o lidských tkáních a buňkách,
 2. pro výrobu léčiv podle zákona o léčivech a zákona o lidských tkáních a buňkách,
- e) odběr částí lidského těla, včetně tkání a buněk za účelem jejich použití pro lékařskou vědu, výzkum nebo k výukovým účelům, a dalším účelům, stanoví-li tak jiný právní předpis,
- f) vyjmutí implantabilních zdravotnických prostředků a aktivních implantabilních zdravotnických prostředků, je-li to účelné; vyjímání stomatologických pevných protetických výrobků je zakázáno,
- g) další úkony stanovené zákonem o pohřebnictví.

Vzhledem k tomu, že OZ se v tomto odstavci z celé škály shora uvedených výkonů předpokládaných ZZS věnuje pouze problematice provádění pitev bez souhlasu a použití těla zemřelého pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům bez jeho souhlasu, je nutno poukázat na situace, kdy podle ZZS provedení pitvy nebo použití těla zemřelého nebo jeho části pro uvedené účely přichází v úvahu.

A. Provedení pitvy

V případě úmrtí osoby nebo nálezu těla zemřelého mimo zdravotnické zařízení poskytovatele zdravotních služeb je nutno zajistit prohlídku těla zemřelého. Účelem této prohlídky je zjistit smrt osoby, pravděpodobné datum a čas úmrtí, pravděpodobnou příčinu smrti a dále určit, zda bude provedena pitva. ZZS rozeznává čtyři druhy pitev:

- a) **patologicko-anatomické**, které se provádějí za účelem zjištění základní nemoci a dalších nemocí, komplikací zjištěných nemocí a k ověření klinické diagnózy a léčebného postupu u osob zemřelých ve zdravotnickém zařízení smrtí z chorobných příčin,
- b) **zdravotní**, které se provádějí za účelem zjištění příčiny smrti a objasnění dalších ze zdravotního hlediska závažných okolností a mechanismu úmrtí u osob, které zemřely mimo zdravotnické zařízení nebo v něm náhlým, neočekávaným nebo násilným úmrtím, včetně sebevraždy,
- c) **soudní**, které se provádějí při podezření, že úmrtí bylo způsobeno trestným činem, a to podle jiného právního předpisu,
- d) **anatomické**, které se provádějí k výukovým účelům nebo pro účely vědy a výzkumu v oblasti zdravotnictví.

V souvislosti s těmito druhy pitev je nutno konstatovat, že možnost člověka rozhodovat o svém těle i po smrti v souladu s § 113 odst. 1 a vyjádřit nesouhlas s pitvou (obdobně platí u použití nevyvratitelné zákonné domněnky nesouhlasu podle § 115) se uplatní **zejména u anatomických pitev**. V ostatních případech existuje celá škála případů, kdy je pitva na základě zvláštního právního předpisu prováděna povinně. Tak povinnost patologicko-anatomické pitvy je stanovena v případech předpokládaných v § 88 odst. 2 ZZS, povinnost zdravotní pitvy je stanovena v odst. 3 téhož ustanovení a soudní pitva je povinná v případech stanovených v § 115 TR, tj. v situacích, kdy vznikne podezření, že smrt člověka byla způsobena trestným činem.

18 Pokud není pitva povinná ve smyslu shora uvedených ustanovení, je pro její provedení rozhodné vyjádření vůle zemřelého učiněné podle § 113 odst. 1 nebo pokud takové vyjádření zemřelým za jeho života učiněno nebylo, pak je nutné vycházet z nevyvratitelné zákonné domněnky nesouhlasu s provedením pitvy podle § 115. V § 116 je předpokládána existence rejstříku, do kterého se budou zapisovat osoby, které s pitvou souhlasí.

19 Problémem jsou ovšem situace, kdy pitva je podle ZZS povinná, ale lékař provádějící prohlídku těla zemřelého nebo poskytovatel provádějící pitvu může rozhodnout o tom, že pitvu neprovede (§ 89 odst. 3 ZZS), protože zemřelý pacient za svého života, zákonný zástupce pacienta nebo osoba blízká zemřelému vyslovili prokazatelně nesouhlas s provedením pitvy. Tím, že OZ předpokládá rejstřík osob souhlasících s pitvou a současně konstruuje existenci nevyvratitelné zákonné domněnky nesouhlasu s pitvou, zjevně nepočítá s variantou, že by lidé projevovali výslovně rovněž nesouhlas s pitvou, příp. nestanoví, jakým způsobem by měli nesouhlas projevit. Tím je ovšem komplikován vztah těchto ustanovení OZ k ustanovením ZZS. Otázkou totiž je, zda na základě nevyvratitelné zákonné domněnky nesouhlasu podle § 115 OZ lze postupovat podle § 89 odst. 3 ZZS a povinnou pitvu vyloučit. V těchto případech totiž není zcela zjevný vztah mezi OZ a ZZS, resp. poměr mezi existencí nevyvratitelné zákonné domněnky nesouhlasu podle § 115 OZ a prokazatelným nesouhlasem podle § 89 odst. 3 ZZS. Věc činí ještě komplikovanější skutečnost, že pojem „prokazatelného nesouhlasu“ není ZZS definován, ačkoliv pojem prokazatelného souhlasu definován tímto zákonem je (§ 81 odst. 5 ZZS¹⁵²⁴).

20 Je zjevné, že v tomto případě se úpravy OZ a ZZS rozcházejí. Přesto je nutné nalézt řešení. Lze usuzovat, že vzhledem k tomu, že ZZS nestanoví zvláštní formu prokazatelného nesouhlasu s pitvou, jak to činí u prokazatelného souhlasu, taková zvláštní forma není vyžadována a postačuje, pokud projevovaný nesouhlas bude prokazatelný. Z tohoto pohledu tak prokazatelný nesouhlas projevovaný ve smyslu § 113 odst. 1 OZ bude dostatečný pro vyloučení pitvy ve shora uvedených případech; nevyvratitelná zákonná domněnka nesouhlasu podle ustanovení § 115 OZ ovšem tyto požadavky nesplňuje a nemůže tedy být pokládána za prokazatelný nesouhlas ve smyslu ZZS (podpůrným argumentem budiž i skutečnost, že podle ZZS je prokazatelný nesouhlas s provedením pitvy součástí zdravotnické dokumentace vedené o zemřelém).

B. Použití těla zemřelého nebo jeho částí pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům

21 Vedle pitev upravuje OZ v tomto odstavci problematiku použití těla zemřelého nebo jeho částí pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům bez jeho souhlasu. I v tomto případě je nutno interpretovat ustanovení v souvislosti s odstavcem 1 a současně s nevyvratitelnou zákonnou domněnkou nesouhlasu s použitím těla nebo jeho částí podle § 115. Možné způsoby použití jsou pak definovány v § 81 odst. 1 ZZS, kde se stanoví, že tělo zemřelého, včetně odebraných částí z těla zemřelého, lze uchovat a použít

- a) pro potřeby vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům ve zdravotnictví,
- b) pro použití při léčbě příjemce lidských tkání a buněk podle zákona o lidských tkáních a buňkách,

¹⁵²⁴ Podle § 81 odst. 5 ZZS prokazatelným souhlasem s uchováním a použitím části těla pacienta nebo těla zemřelého, včetně odebraných částí z těla zemřelého, je pouze:

- a) písemný souhlas pacienta nebo zemřelého vyslovený za jeho života nebo osoby blízké zemřelému s jejich úředně ověřeným podpisem, nebo
- b) záznam o souhlasu pacienta vysloveném ve zdravotnickém zařízení; záznam podepíše pacient a zdravotnický pracovník; pokud pacient s ohledem na svůj zdravotní stav nemůže záznam podepsat, stvrdí jeho nepochybný projev vůle svým podpisem zdravotnický pracovník a osoba blízká pacientovi, a není-li přítomna, svědek.

- c) pro potřeby transplantací podle zákona upravujícího transplantace,
- d) k použití pro výrobu léčiv podle zákona o léčivech a podle zákona o lidských tkáních a buňkách,
- e) pro potřeby stanovené jiným právním předpisem.

Toto ustanovení ZZS tedy vymezuje možnost použití těla zemřelého širším způsobem, než na který dopadá užití tohoto odstavce. OZ upravuje pouze jednu z možností předpokládaných ZZS, a to použití těla zemřelého nebo jeho částí pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům.

I v tomto případě vzniká ovšem značná diskrepance podmínek stanovených pro možné použití těla zemřelého nebo jeho částí pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům. Zatímco OZ podle § 116 předpokládá zřízení rejstříku, kam bude tento souhlas zapisován, ZZS předpokládá nutnost existence prokazatelného souhlasu ve smyslu § 81 odst. 5 (viz výše). Nedojde-li tedy ke sladění požadavků obou předpisů, může se stát, že použít tělo člověka, který vysloví souhlas s použitím pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům ve smyslu OZ bude stejně nemožné, neboť tento souhlas nedostojí požadavkům kladeným ZZS.

Poměrně ostře kontrastujícím ustanovením ZZS s ustanovením § 113 a 115 OZ je ustanovení § 81 odst. 2 písm. b) bod 3., které umožňuje za určitých okolností provést rozhodnutí o dalším osudu těla osobě blízké zemřelému – **jestliže zemřelý za svého života nevyjádřil prokazatelný souhlas, může prokazatelný souhlas vyslovit osoba blízká zemřelému**. Tato koncepce ZZS je tak v rozporu s ideovou koncepcí § 115 OZ. Ačkoliv při praktické aplikaci bude tento nesoulad řešen prostřednictvím výkladového pravidla *lex specialis derogat legi generali*, je tento rozpor nevhodný a popírá princip autonomie, na němž je OZ postaven.

Dalším problematickým bodem, na který je nutno upozornit, je § 81 odst. 4 ZZS, který nabourává koncepcí ZZS o nutnosti prokazatelného souhlasu s použitím těla zemřelého nebo jeho částí, když stanoví, že souhlas se nevyžaduje pro použití biologického materiálu pro potřeby výuky, vědy nebo výzkumu odebraného pacientovi při poskytování zdravotní péče nebo v souvislosti s pitvou z těla zemřelého, pokud u biologického materiálu nebo v souvislosti s jeho používáním ve výuce, vědě nebo výzkumu nebudou uvedeny takové údaje, z nichž by bylo možné identifikovat pacienta nebo zemřelou osobu.

C. Použití těla zemřelého nebo jeho částí pro jiné účely než předpokládá OZ v odst. 2

Jak již bylo řečeno, upravuje druhý odstavec § 113 výjimečné situace nakládání s lidským tělem po smrti člověka bez jeho souhlasu; ze znění tohoto ustanovení je ovšem zjevné, že míří pouze na situace, kdy tělo zemřelého člověka má být použito pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům. ZZS ale předpokládá i další možnosti použití těla zemřelého nebo jeho částí. Ustanovení § 81 odst. 1 ZZS upravuje ještě možnost použití těla zemřelého nebo jeho částí k následujícím účelům:

- 1) pro použití při léčbě příjemce lidských tkání a buněk podle zákona o lidských tkáních a buňkách,
- 2) pro potřeby transplantací podle zákona upravujícího transplantace,
- 3) k použití pro výrobu léčiv podle zákona o léčivech a podle zákona o lidských tkáních a buňkách,
- 4) pro potřeby stanovené jiným právním předpisem.

Z tohoto pohledu by tedy bylo logické, kdyby OZ upravoval použití lidského těla bez souhlasu šířeji (bez specifikace použití těla), neboť takto pojaté ustanovení působí ve vztahu k dalším možnostem použití těla po smrti, předpokládaným ZZS, nekompletně.

- 28 V případech použití těla zemřelého nebo jeho částí pro použití při léčbě příjemce lidských tkání a buněk podle zákona o lidských tkáních a buňkách a k použití pro výrobu léčiv podle zákona o léčivech a podle zákona o lidských tkáních a buňkách nepředstavuje toto ustanovení OZ větší problémy, neboť v těchto případech vyžaduje ZZS k použití prokazatelný souhlas. I když i zde může vzniknout situace, která bude činit určité interpretační obtíže – a to, učiní-li prokazatelný souhlas podle ZZS až osoba blízká zemřelému. Ačkoliv OZ tyto situace v § 113 odst. 2 vůbec nepředpokládá, je nutno učinit závěr, že ZZS jako zákon speciální tuto situaci připouští, tedy se bude postupovat podle ZZS.
- 29 Zvláštní problematiku, která rovněž není v odst. 2 zmíněna, tvoří odběry tkání nebo orgánů od zemřelých pro účely transplantace podle transplantčního zákona. OZ samozřejmě v odst. 1 předpokládá možnost člověka rozhodnout se, jak bude naloženo po smrti s jeho tělem, včetně možnosti rozhodnout o případném odběru tkání nebo orgánů pro účely transplantace. I přes nešťastnou formulaci § 115 je nutno vycházet z toho, že pokud zemřelý za svého života souhlas nebo nesouhlas s odběrem nevysloví, uplatní se nevyvratitelná zákonná domněnka nesouhlasu podle § 115. Tato konstrukce je ovšem v přímém rozporu s § 16 odst. 3 transplantčního zákona, který vychází z domněnky přesně opačné – tj. pokud nebylo prokázáno, že zemřelý vyslovil za svého života prokazatelně souhlas s posmrtným odběrem, platí, že s odběrem souhlasí. I zde se ukazuje neprovázanost OZ¹⁵²⁵ s ustanoveními zvláštních předpisů (transplantačního zákona), a opětovně je nutno vyjít z toho, že transplantční zákon jako zákon speciální tuto situaci připouští, tedy se bude postupovat podle něj – a to i přes kritiku, která byla z civilistických pozic proti vyvratitelné zákonné domněnce souhlasu vedena.¹⁵²⁶
- 30 Problematickým aspektem vyjádření nesouhlasu je rovněž skutečnost, že OZ vychází z toho, že nesouhlas je možno projevít **jakýmkoliv způsobem**, transplantční zákon vyžaduje **právně kvalifikovaný nesouhlas**. Podle transplantčního zákona pak takovýto kvalifikovaný nesouhlas je prokazatelně vyslovený, pokud
- a) je zemřelý evidován v Národním registru osob nesouhlasících s posmrtným odběrem tkání a orgánů, nebo
 - b) zemřelý ještě za svého života přímo ve zdravotnickém zařízení před ošetřujícím lékařem a jedním svědkem prohlásí, že nesouhlasí s odběrem v případě své smrti, nebo
 - c) zákonný zástupce nezletilé osoby nebo zákonný zástupce osoby zbavené způsobilosti přímo ve zdravotnickém zařízení před ošetřujícím lékařem a jedním svědkem prohlásí, že nesouhlasí s odběrem; toto prohlášení lze učinit pro případ smrti nezletilé osoby nebo osoby zbavené způsobilosti ještě za jejího života nebo i po úmrtí této osoby.
- 31 Pokud by tedy byl nesouhlas vysloven jiným způsobem, než jak předpokládá transplantční zákon, je nutno jeho vyslovení prokázat. V tomto případě je posouzení prokazatelnosti otázkou důkazní. Vzhledem k existenci protikladných zákonných domněnek souhlasu, resp. nesouhlasu, pak nelze v důkazním řízení argumentovat odkazem na § 115.

¹⁵²⁵ Ačkoliv je na druhou stranu zcela legitimní, aby obecný zákon (OZ) obsahoval odlišnou úpravu od zákona zvláštního (transplantačního zákona). OZ zcela v duchu svých zásad (zásada autonomie a ochrany integrity) vychází z nutnosti souhlasu s jakoukoliv dispozicí s lidským tělem i pro případ smrti, a proto konstruuje nevyvratitelnou zákonnou domněnku nesouhlasu s posmrtným odběrem. Transplantační zákon naopak vychází z praktické potřeby orgánů pro účely transplantace, jejichž dostatek lépe zajistí vyvratitelná domněnka souhlasu. Tato dvojí kolektivnost je sice možná, v praxi ovšem nežádoucí.

¹⁵²⁶ Telec in ELIÁŠ. *Komentář*. 1. sv., s. 114.

VI. Neprovázanost ustanovení OZ a ZZS

Jak bylo uvedeno shora, existuje v současné době značná diskrepance mezi některými ustanoveními OZ a veřejnoprávních předpisů upravujících nakládání s tělem zemřelého nebo s jeho částmi (ZZS, transplantační zákon) a jejich vzájemná neprovázanost. Situaci komplikuje i nejasnost některých ustanovení OZ samotných – typickým příkladem je formulace užitá v § 116 „*způsobem podle § 113*“, aniž by v § 113 nějaké způsoby užití těla zemřelého nebo jeho částí byly specifikovány (jsou zde v odst. 2 specifikovány pouze výjimky, za nichž lze tělo použít i bez souhlasu zemřelého).

Problematická je rovněž skutečnost, že dosud není upravena existence rejstříku, předpokládaného v § 116. Rovněž jako problematickou je možno označit situaci, kdy OZ předpokládá možnost zápisu souhlasu s pitvou nebo použitím těla nebo jeho částí do předmětného rejstříku, ačkoliv v některých situacích může být stejně relevantní i zápis nesouhlasu.

§ 114

(1) **Člověk je oprávněn rozhodnout, jaký má mít pohřeb. Nezaněchá-li o tom výslovně rozhodnutí, rozhodne o jeho pohřbu manžel zemřelého, a není-li ho, děti zemřelého; není-li jich, pak rozhodnou rodiče a není-li jich, sourozenci zemřelého; nežijí-li, pak rozhodnou jejich děti a není-li ani jich, pak kterákoli z osob blízkých; není-li žádná z těchto osob, pak rozhodne obec, na jejímž území člověk zemřel.**

(2) **Náklady pohřbu a opatření pohřebiště se hradí z pozůstalosti. Pokud pozůstalost nestačí ke krytí nákladů toho způsobu pohřbu, jaký si zesnulý přál, musí být pohřben alespoň slušným způsobem podle místních zvyklostí.**

(3) **Jiný právní předpis stanoví, jakým způsobem a na čí náklady bude pohřben člověk, jehož pozůstalost ke krytí nákladů pohřbu nestačí a není-li nikdo ochoten uhradit náklady pohřbu dobrovolně.**

Důvodová zpráva k § 114

Viz § 113

Nahrazovaná ustanovení

Žádná nejsou

Literatura k § 114

KOTRLÝ, T. *Pohřebnictví – Právo, judikatura, metodika, vzory formulářů*. Praha: Linde, 2013; MALÍŘ, J. *Právo a opravdu poslední věci člověka ve světle jednoho rozsudku francouzské Státní rady*. Právní rozhledy, 2006, č. 10; MÜLLER, Z. *Hřbitovní právo*. Právní rozhledy, 1997, č. 6

Osnova výkladu

I. *K odst. 1*

II. *K odst. 2 a 3*

Komentář

I. K odst. 1

Součástí úcty k člověku a ochrany jeho duševní a tělesné integrity je rovněž možnost volby pohřbu. Z důvodů náboženských, společenských nebo čistě osobních nemají všichni lidé

stejnou představu o tom, jak by měli být pohřbeni. Volba pohřbu tak v jistém smyslu odráží osobnost člověka a lze přivítat, že OZ tuto možnost po vzoru čl. 42 CCQ do svého textu zařadil. Volba člověka, jaký má mít pohřeb, je ale výrazně omezena předpisy veřejného práva, zejména zákonem č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví. Ačkoliv volbu pohřbu ve smyslu OZ je nutno chápat širěji než volbu, jak má být tělo pohřbeno v úzkém pojetí § 4 odst. 1 písm. f) zákona o pohřebnictví (který zakazuje jiné způsoby pohřbení těla než uložení lidských pozůstatků do hrobu nebo hrobky na veřejném nebo neveřejném pohřebišti nebo jejich zpopelnění v krematoriu), přesto právě toto ustanovení zákona o pohřebnictví velmi limituje možnost volby člověka. Ta se může plně projevit pouze ve volbě místa pohřebiště, průběhu smutečního ceremoniálu atd.

- 2 V určitých situacích může dojít k tomu, že předmětné rozhodnutí člověk za svého života neučiní. OZ pak vychází z toho, že možnost rozhodnout o pohřbu je dále ponechána jeho nejbližším osobám, které s pietním ohledem na znalost osobních preferencí a hodnot zemřelého mohou nejlépe rozhodnout o tom, jaký pohřeb má zemřelý mít. OZ stanoví určitou hierarchii osob, které mohou rozhodovat a tato hierarchie vychází z předpokladu standardního fungování rodiny a odstupňování blízkosti určitých osob zemřelému. Na prvním místě tedy může rozhodnutí učinit manžel zemřelého, není-li ho, děti zemřelého; není-li jich, pak rozhodnou rodiče a není-li jich, sourozenci zemřelého; nežijí-li, pak rozhodnou jejich děti a není-li ani jich, pak kterákoli z osob blízkých (viz § 22). Pokud nežije žádná ze shora uvedených osob, rozhodne o pohřbu zemřelého obec, na jejímž území člověk zemřel.

II. K odst. 2 a 3

- 3 Ve druhém a třetím odstavci je upravena náhrada nákladů pohřbu a opatření pohřebiště. Tyto náklady jsou hrazeny z pozůstalosti. V určitých případech může nastat situace, kdy ovšem pozůstalost nebude stačit k pokrytí nákladů pohřbu, případně ani k opatření pohřebiště. Pokud by pozůstalost nedostačovala k pokrytí nákladu pohřbu, jak si jej zesnulý přál, je možno se od jeho rozhodnutí podle odst. 1 odchýlit a pohřbit jej alespoň slušným způsobem podle místních zvyklostí. I v takovém případě je nutno brát pietní ohled na vůli, kterou zesnulý za svého života projevil a přilíh se od této vůle neodchylovat.
- 4 Výjimečně mohou nastat situace, kdy pozůstalost ke krytí nákladů pohřbu zesnulého nestačí a nikdo další není ochoten dobrovolně uhradit náklady jeho pohřbu. Kodex pak předpokládá existenci zvláštní úpravy, která stanoví, jakým způsobem a na čí náklady bude zesnulý v tomto případě pohřben. Lze odkázat na úpravu § 5 odst. 4 zákona o pohřebnictví.
- 5 V této souvislosti je vhodné přiblížit též zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Dle jeho § 47 nárok na tzv. **pohřebné** má osoba, která vypravila pohřeb a) dítěti, které bylo ke dni smrti nezaopatřeným dítětem, nebo b) osobě, která byla ke dni smrti rodičem nezaopatřeného dítěte, jestliže dítě nebo osoba uvedená v písmenu b) měly trvalý pobyt (§ 3) na území ČR. Splňuje-li podmínky nároku na pohřebné více osob, náleží tato dávka jen jedné, a to osobě, která uplatní nárok na dávku jako první. Nárok na pohřebné vzniká dnem pohřbení podle zvláštního právního předpisu. Výše pohřebného činí 5 000 Kč a pohřebné se vyplácí jednorázově.

§ 115

Zemře-li člověk, aniž projeví souhlas s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti způsobem podle § 113, platí, že s provedením pitvy nebo s takovým použitím svého těla nesouhlasí.

Důvodová zpráva k § 115

Viz § 113

Nahrazovaná ustanovení

Žádná nejsou

Komentář

Ačkoliv je v § 113 odst. 1 upraveno právo člověka rozhodnout se, jak bude po jeho smrti naloženo s jeho tělem, mohou nastat situace, kdy lidé za svého života o dalším osudu svého těla nerozhodnou. Vzhledem k hodnotě, která je člověku i jeho tělu, a to i po smrti, přiznávána, vychází kodex ze zásady, že i po smrti člověka lze s jeho tělem nakládat nikoliv zcela obvyklým způsobem, pouze pokud k tomu dal za svého života souhlas. Z těchto pozic byla již v minulosti kritizována vyvratitelná zákonná domněnka souhlasu s použitím tkání nebo orgánů zemřelého pro účely transplantací.¹⁵²⁷ Zákon zásadu nedotknutelnosti těla i po smrti vnímá jako nedílnou součást práva na duševní a tělesnou integritu, a proto konstruuje ve vztahu k nakládání s tělem osob, které za svého života nijak nerozhodly o použití svého těla po smrti, **nevyratitelnou zákonnou domněnku nesouhlasu s pitvou a jakýmkoliv jiným použitím těla nebo jeho částí.**

Výkladové problémy může způsobit problematická formulace tohoto ustanovení, kdy jeho text odkazuje při způsobu použití těla po smrti na § 113 („*způsobem podle 113*“); **toto ustanovení ovšem žádný způsob použití nestanoví.** Pouze v odst. 1 zakotvuje právo člověka rozhodnout o tom, jak bude po smrti naloženo s jeho tělem. Odkaz je tedy spíše nutno chápat nikoliv jako vymezení způsobu použití podle § 113, ale způsobu, který stanoví člověk ve svém rozhodnutí provedeném na základě § 113 odst. 1. Tím je také zřejmé, že nevyratitelná domněnka nesouhlasu se týká všech možných způsobů použití těla zemřelého (tj. způsobů, které jsou umožněny předpisy veřejného práva), včetně těch, o kterých se druhý odstavec § 113 nezmiňuje (např. i odběru tkání a buněk pro výrobu léčiv).

Řešení případných rozporů mezi OZ a dalšími předpisy upravujícími nakládání s lidským tělem po smrti člověka, bylo zmíněno výše v komentáři k § 113 a principiálně vychází ze zásady *lex specialis derogat legi generali*.

§ 116

Kdo souhlasí, aby po jeho smrti bylo jeho tělo pitváno nebo použito způsobem podle § 113, запиše své stanovisko do rejstříku vedeného podle jiného právního předpisu; tento souhlas lze projevit i ve veřejné listině, nebo vůči poskytovateli zdravotních služeb s účinky vůči tomuto poskytovateli.

¹⁵²⁷ Telec in ELIÁŠ. *Komentář*. 1. sv., s. 114.

Důvodová zpráva k § 116

Viz § 113

Nahrazovaná ustanovení

Žádná nejsou

Osnova výkladu

I. Obecně

II. Způsoby vyjádření souhlasu

III. Problematické aspekty projevení souhlasu vůči poskytovateli zdravotních služeb

1. Souhlas s pitvou

2. Souhlas s použitím těla zemřelého nebo jeho částí

Komentář

I. Obecně

- 1 Cílem tohoto ustanovení je zajistit prokazatelnost projevu vůle člověka, resp. jeho souhlasu s pitvou nebo s použitím těla nebo jeho částí po své smrti. Vzhledem ke koncepci ochrany integrity člověka i po smrti, jejímž výrazem je § 115, vychází toto ustanovení z toho, že právně kvalifikovaným způsobem je nutno zachytit souhlas člověka s případným použitím těla nebo jeho částí po jeho smrti, nikoliv jeho nesouhlas (jak činí např. transplantáční zákon). Součástí souhlasu musí být rovněž vymezení způsobu použití těla nebo jeho částí.
- 2 Zákon rozeznává **tři právně kvalifikované způsoby vyjádření souhlasu** – 1) zápis do zvláštního, k tomuto účelu zřízeného, rejstříku, 2) souhlas zachycený ve veřejné listině, 3) souhlas daný poskytovateli zdravotních služeb s účinky vůči tomuto poskytovateli. I v tomto případě je nutno poukázat na nevhodný odkaz na § 113, jak již bylo konstatováno v komentáři k § 115.

II. Způsoby vyjádření souhlasu

- 3 První možností projevení souhlasu s případným použitím těla nebo jeho částí po smrti člověka je zápis do zvláštního rejstříku. Ze zvolené koncepce vyplývá, že do rejstříku by se nemělo zapisovat pouhé vyjádření souhlasu (jako např. u Národního registru osob nesouhlasících s posmrtným odběrem tkání a orgánů, kde zápis do registru znamená nesouhlas s odběrem), ale že součástí tohoto zápisu musí být **přesné vymezení způsobu**, jakým může být tělo po smrti použito. Jiný způsob zápisu do registru by postrádal smysl, neboť by nebylo možno stanovit, k jakému způsobu použití má tělo zemřelého sloužit. Shodné požadavky na vymezení způsobu použití těla po smrti jsou kladeny i v případě, kdy člověk nezapisuje svůj souhlas do rejstříku, ale použije některé další ze shora uvedených možností vyjádření souhlasu.
- 4 Jak bylo uvedeno, další z možností vyjádření souhlasu je jeho projevení ve veřejné listině. K vymezení veřejné listiny srov. § 567. Poslední možností zachycení projevu souhlasu je možnost projevit souhlas vůči poskytovateli zdravotních služeb s účinky vůči tomuto poskytovateli.

III. Problematické aspekty projevení souhlasu vůči poskytovateli zdravotních služeb

- 5 Člověk může projevit souhlas rovněž vůči poskytovateli zdravotních služeb s účinky vůči tomuto poskytovateli. Zákon nedefinuje, jakým způsobem by se tak mělo stát (i zde vy-

chází z bezformálnosti projevu). Z pohledu zákona tak dostačuje i ústní souhlas, ale lze předpokládat, že vzhledem k obtížnosti prokázání souhlasu uděleného touto formou bude vyžadován souhlas písemný nebo záznam o souhlasu učiněný ve zdravotnické dokumentaci. V tomto okamžiku se ovšem projevuje určitá neprovázanost ustanovení OZ a ZZS, která ztěžuje projevení souhlasu. Ačkoliv OZ v tomto ustanovení upravuje současně projev souhlasu s pitvou a s použitím těla nebo jeho částí, obě problematiky je nutno pojednat samostatně.

1. Souhlas s pitvou

Ačkoliv lze udělit souhlas se všemi druhy pitev, nejčastěji v úvahu připadající souhlas bude souhlas s pitvou anatomickou. V tomto případě je ale nutno upozornit na omezení, která mohou v důsledku vymezení udělení souhlasu nastat. Podle tohoto ustanovení se souhlas projevuje **vůči poskytovateli zdravotních služeb s účinky vůči tomuto poskytovateli**. Takto formulované ustanovení však znamená **výrazné omezení možnosti provádět pitvy se souhlasem zemřelého** (zejména anatomické). V řadě případů bude totiž poskytovatel, vůči němuž byl souhlas projeven, odlišný od toho, který disponuje oprávněním k provádění pitvy. Souhlas se zdravotní pitvou (pokud není povinná) může být udělen vůči malému zdravotnickému zařízení, které není současně poskytovatelem v oboru soudního lékařství a běžně si zajišťuje provedení pitvy jinde. Obdobný případ může nastat v případě udělení souhlasu s anatomickou pitvou vůči zdravotnickému zařízení, které současně není univerzitní vysokou školou (§ 81 odst. 6 ZZS).

2. Souhlas s použitím těla zemřelého nebo jeho částí

Výrazná diskrepance mezi ustanoveními OZ a ZZS nastává v případě formy souhlasu s použitím těla nebo jeho částí. Zatímco OZ nestanoví formu projevu souhlasu a souhlas tedy lze projevit právně relevantním způsobem i ústně, ZZS vychází naopak z nutnosti **právně kvalifikovaného souhlasu** (prokazatelného souhlasu podle § 81 odst. 5). V praxi lze předpokládat, že tato formální diskrepance bude překlenuta, neboť vzhledem k obtížnosti prokázání souhlasu uděleného ústní formou bude poskytovateli zdravotních služeb vyžadován souhlas písemný nebo záznam o souhlasu učiněný ve zdravotnické dokumentaci, který bude opatřen podpisem pacienta i zdravotnického pracovníka.

§ 117

Souhlas s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům lze odvolat. Odvolá-li souhlas člověk ve zdravotnickém zařízení, může tak učinit prohlášením v písemné formě.

Důvodová zpráva k § 117

Viz § 113

Nahrazovaná ustanovení

Žádná nejsou

Komentář

Možnost odvolatelnosti souhlasu s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům je výrazem respektu k autonomii člověka. Ačkoliv zákon v tomto ustanovení upravuje možnost odvolání souhlasu pouze v pří-

padech, kdy se jedná o souhlas s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům, **je nutno toto ustanovení chápat šířeji** a vycházet z toho, že odvolat lze i souhlas s použitím svého těla po smrti jiným způsobem než pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům (např. pro účely použití při léčbě příjemce lidských tkání a buněk podle zákona o lidských tkáních a buňkách).

2. Rozhodnutí člověka udělit souhlas k různým způsobům nakládání s jeho tělem po smrti nemusí být konečné a může se v průběhu života měnit. Nemusí se jednat jen o celkové přehodnocení postoje člověka spočívající v odvolání souhlasu, ale může se jednat o pouhé odvolání souhlasu s určitým způsobem použití těla nebo jeho částí. Finální rozhodnutí o osudu svého těla zůstává v rámci zákona vždy na člověku samotném; jinak tomu je v některých případech upravených předpisy veřejného práva [např. § 81 odst. 2 písm. b) bod 3. ZZS].
3. Nikoliv zcela jasná je část tohoto ustanovení, ve které se stanoví, že souhlas lze odvolat i ve zdravotnickém zařízení a pokud tak člověk učiní, může tak učinit prohlášením v písemné formě. Pravděpodobně je nutno toto ustanovení vykládat tak, že člověk může i souhlas zaznamenaný do rejstříku nebo projevový ve veřejné listině odvolat i ve zdravotnickém zařízení, a pokud tak učiní, mělo by prohlášení mít písemnou formu. Z formulace „může tak učinit“ ovšem nelze vyvodit takto kategorický závěr o nutnosti písemné formy právního jednání. Pokud k tomuto účelu ovšem úmysl zákonodárce nesměřoval, pak je toto ustanovení nadbytečné, neboť § 97 stanoví, že udělený souhlas může být odvolán v jakékoli formě, i když se pro udělení souhlasu vyžaduje písemná forma.
4. Určité aplikační problémy mohou v dané situaci nastat, odvolá-li člověk souhlas ve zdravotnickém zařízení, přestože jeho souhlas je zapsán v rejstříku a po propuštění ze zdravotnického zařízení tento záznam v rejstříku neopraví. Z předloženého znění totiž nevyplývá povinnost poskytovatele zdravotních služeb notifikovat takové skutečnosti subjektu, který rejstřík vede.